

ΕΘΝΙΚΟΝ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ

ΠΡΥΤΑΝΕΙΑ ΘΕΟΔΩΡΟΥ Γ. ΣΚΟΥΦΟΥ

ΑΝΔΡ. ΜΙΧ. ΑΝΔΡΕΑΔΟΥ

ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΤΟΥ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΕΝΤΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΓΚΛΗΤΟΥ

ΕΝ ΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΑΙΘΟΥΣΗ ΤΩΝ ΤΕΛΕΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΤΗ 7 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1916

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΒΗΧΑΣ
ΒΙΒΛ. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΤΑΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ

1917

ΕΘΝΙΚΟΝ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ

ΠΡΥΤΑΝΕΙΑ ΘΕΟΔΩΡΟΥ Γ. ΣΚΟΥΦΟΥ

ΑΝΔΡ. ΜΙΧ. ΑΝΔΡΕΑΔΟΥ

ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΤΟΥ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΕΝΤΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΓΚΛΗΤΟΥ

ΕΝ ΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΑΙΘΟΥΣΗ ΤΩΝ ΤΕΛΕΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΤΗ 7 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1916

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΤΑΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ

1917

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΠΡΥΤΑΝΕΙΑ
ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 21 Δεκεμβρίου 1915

Ἀριθ. { Πρωτ. 1308
 { Διεκ. 484

ΠΡΟΣ

ΤΟΝ ΕΝ Τῷ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚῷ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙῳ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΝ Κ. Α. ΑΝΔΡΕΑΔΗΝ

Ἀξιότιμε συνάδελφε,

Ἡ πανεπιστημιακὴ Σύγκλητος ἐν τῇ συνεδρίᾳ αὐτῆς τῆς 19^{ης} Δεκεμβρίου 1915 ὁμοθυμῶς ἐξέλεξεν ὑμᾶς, ὅπως ἐκφωνήσητε τὸν τεταγμένον λόγον τῇ 4^ῃ τοῦ προσεχοῦς μηνὸς Φεβρουαρίου 1916 κατὰ τὸ μνημόσυνον, ὃ τελεῖ ἐτησίως τὸ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον ὑπὲρ τῶν αἰοδίων αὐτοῦ εὐεργετῶν Ἰωάννου Καποδιστρίου καὶ Ἰωάννου Δομπόλη.

Τὴν ἀπόφασιν τῆς Συγκλήτου ἄσμενοι ἀνακοινοῦντες ὑμῖν, κύριε συνάδελφε, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, ὅπως, εὐαρεστούμενος, ἀποδεχθῇτε ταύτην.

Ο ΠΡΥΤΑΝΙΣ

ΙΩΑΝ. Ε. ΜΕΣΟΛΩΡΑΣ

ΕΘΝΙΚΟΝ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ

Ὁ εἰς τὸ μνημόσυνον τῶν ἰδρυτῶν τοῦ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου ἐκφωνηθεὶς ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. **Α. Ἀνδρεάδου** ἐντολῇ τῆς Πανεπιστημιακῆς Συγκλήτου **λόγος** ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως, καὶ ἡ πρὸς τὴν Α. Μ. **προσφώνησις** τοῦ πρυτάνεως κ. **Ι. Μεσολωρᾶ** εἰσηγουμένου τὰ τῆς τελετῆς.

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ ΙΩΑΝ. Ε. ΜΕΣΟΛΩΡΑ

ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΑΤΕ,

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος δις ἡὺδοκήσατε νὰ τιμήσητε καὶ λαμπρύνητε διὰ τῆς Ὑμετέρας Βασιλικῆς παρουσίας τὰς τῶν Πανεπιστημίων ἡμῶν τελετὰς ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ. Σκοπὸς δ' αὐτῶν ἦτο ἡ τῶν ὑπὲρ πέστεως καὶ πατρίδος πεσόντων εὐγνώμων ἀνάμνησις καὶ ὁ πανηγυρισμὸς τῆς Ἑθνικῆς ἡμῶν ἑορτῆς.

Ὡς δ' ἐτιμήσατε τοὺς τῷ Ἄρει πιστῶς καὶ ἐνδόξως ὑπηρετήσαντας, οὕτω πρέπον ἐθεωρήσατε νὰ τιμήσητε καὶ τοὺς τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς θεράποντας, ὁρθῶς καὶ βασιλικῶς βουλευόμενος, ὅτι τῶν τε βασιλέων καὶ τῶν ἀρχόντων τῶν λαῶν μέλημα σπουδαιότατον δέον νὰ εἶναι τὸ ἐπιδαψιλεύειν τιμὴν ταῖς Μούσαις καὶ τοῖς τούτων μύσταις.

Τούτων ἔνεκεν χάριτας ὅτι πλείστας ὁμολογοῦμεν τῇ Υ.Μ., ἣτις ἐτίμησε καὶ τὴν τελετὴν ταύτην, τὴν ἀγομένην πρὸς ἔπαινον δύο μεγάλων ἡρώων τοῦ πνεύματος, τῶν ἰδρυτῶν τοῦ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου. Ἡ τοιαύτη εὐμένεια τῆς Υ.Μ. ἐνισχύει καὶ ἀνυποῖ ἅμα τοὺς ἐν τῷ σταδίῳ τῆς ἀνωτάτης τοῦ Γένους ἡμῶν ἐκπαιδεύσεως ἀγωνιζομένους, διδάσκοντάς τε καὶ διδασκομένους, οἵτινες μετ' ἀφοσιώσεως καὶ εὐλαβείας πάντοτε περιβάλλουσι τὸν Βασιλέα αὐτῶν ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΝ.

ΦΙΛΟΜΟΥΣΟΣ ΟΜΗΓΥΡΙ,

Ἐν ταῖς δέλτοις τῆς νεωτέρας ἱστορίας τοῦ Ἑθνους ἡμῶν καὶ ἐν τῷ χρονικῷ τοῦ ἀνωτάτου Πανδιδακτηρίου τὰ ἔτη 1809 καὶ 1849 ἔσονται ἄξια εὐγνώμονος μνήμης, ἰδίας προσοχῆς καὶ ἐμβριθοῦς μελέτης, διότι κατ' ἐκεῖνο μὲν ἐδόθη εἰς ὑπέροχον προσωπικότητα ὑπὸ φίλου αὐτῆς προφορικῇ ὑπόσχεσις ὅτι ἅπασαν τὴν μετὰ κόπου πολλοῦ καὶ στερήσεως οὐ μικρᾶς κτηθεῖσαν καὶ κτηθησομένην περιουσίαν αὐτοῦ θὰ ἀφιερῶσιν ὑπὲρ τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως τῶν Ἑλλήνων, ἰδρύων καθίδρυμα, ὅπερ θὰ φέρῃ οὐχὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ φίλου του, ὑπόσχεσις τηρηθεῖσα ἀμείωτος καὶ στερεὰ ἐπὶ 40 ὁλόκληρα ἔτη καὶ δὴ κατὰ τὴν τελευταίαν πρὸ τῆς ἐκπληρώσεως αὐτῆς εἰκοσαετίαν, ὅτε εἶχεν ἐκλείπει τὸν βίον ὁ πρὸς ὃν ἐδόθη αὕτη· κατὰ τοῦτο δὲ (4 Φεβρουαρίου 1849) ὑπεγράφη διαθήκη ὅλως πρωτότυπος καὶ διὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν συνετάχθη, καὶ διὰ τὴν ἰδίαν διατύπωσιν καὶ διὰ τὸν ἐθνικὸν σκοπὸν καὶ διὰ τὴν ἐν αὐτῇ ὑψηλὴν ἰδέαν, ἥς ἄλλος μὲν ὁ πατήρ, ἕτερος δὲ ὁ ταύτη σάρκα καὶ ὅστ' αὐτῷ δούς.

Ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδέαν καὶ τὴν πραγμάτων αὐτῆς ἐνέπνευσε μία καὶ ἡ αὐτὴ δύναμις, ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, ὁ ἔρως πρὸς τὴν παιδείαν, ἡ εὐκλεία τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Τῶν δύο τούτων μεγάλων τῆς Πατρίδος τέκνων, τὸ μὲν

εἶδε τὸ φῶς ἐν τῇ τῶν Φαιάκων ἱστορικῇ νήσῳ, τὸ δ' ἕτερον ἐν τῇ ἀπέναντι αὐτῆς εὐάνδρῳ Ἡλείῳ.

Αἱ δύο αὗται μεγάλαι Φυσιογνωμίαι, ἀρθεῖσαι εἰς ὕψος καὶ κράτος, ἡ μὲν τοῦ πνεύματος, ἡ δὲ τοῦ πλούτου, καί, ὥς δύο μεγάλοι κορμοὶ ὑψικαρήνου δρυός, στενῶς συνδεθεῖσαι ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Ῥωσικῆς Αὐτοκρατορίας, ἀπετέλεσαν ἐν πανύψηλον καὶ κρατερόν δένδρον, ἐξ οὗ ἐξυλεύθη ἅπαν τὸ ἀπαιτούμενον ὕλικόν πρὸς σύμπληξιν τῆς νέας ταύτης πανεπιστημιακῆς κιβωτοῦ, ὑφ' ἣν στεγάζονται αἱ τῆς Θεολογίας, τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Νομικῆς Ἐπιστήμαι. Ἐδόθη δ' αὐτῇ τὸ ὄνομα τοῦ τὴν ιδέαν συλλαβόντος. Ἡ δύναμις τῆς ὕλης ὑποχωρεῖ εἰς τὴν ἀξίαν καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ πνεύματος.

Μαντεύετε ποῖαι εἶναι αἱ δύο αὗται ἔξοχοι προσωπικότητες. Τὰς γνωρίζετε. Εἶναι ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας καὶ ὁ Ἰωάννης Δομπόλης.

Ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ ἐτελέσαμεν ἤδη τὴν ἐπιμνημόσυνον ὑπὲρ αὐτῶν δέησιν, ὥς ἡ θρησκεία κελεύει καὶ ὁ νόμος ὁρίζει.

Ἀλλὰ καθῆκον εἶχομεν νὰ μνημονεύσωμεν αὐτῶν ἐπισήμως τε καὶ πανηγυρικῶς καὶ ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ. Καὶ τοῦ μὲν γενναίου χορηγοῦ ὁ βίος διατελεῖ σχεδὸν ἄγνωστος μεθ' ὅλας τὰς μέχρι τοῦδε γενομένας ἐρεῦνας· ἐπίσης ἀγνοοῦμεν καὶ τοὺς ἐξωτερικοὺς χαρακτῆρας τοῦ προσώπου αὐτοῦ, στερούμενοι τῆς εἰκόνης αὐτοῦ. Ὁ Δομπόλης ζῶν μὲν, «ἔλαθε βιώσας», θανὼν ὅμως κατηύγασεν ἐν τῇ ἀθανασίᾳ. Ἀγνωστον ποῦ ἀκριβῶς κεῖται ὁ ἀπέριπτος τάφος του. Ἀντὶ ἀψύχου καὶ ψυχροῦ ὅμως Μανσωλείου, ἀνήγειρε τὸ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον, Μέλαθρον μέγα, ἵνα καλύψῃ τὴν ἀθάνατον καὶ θερμοურγὸν ἐπιστήμην.

Τοῦ δ' Ἰωάννου Καποδιστρίου γνωστὸς ὁ βίος καὶ ἡ πολιτεία, οὐκ ὀλίγα τὰ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἀνεγερθέντα μνημεῖα, γνωστὴ ἡ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ ποικίλη καὶ εὐεργετικὴ δρᾶσις αὐτοῦ, γνωστὸν τὸ ἀχώριστον

σύμβολον τοῦ βίου του, φέρον τὴν τοῦ Πλάτωνος ῥῆσιν «εὐτραφέντων καὶ τρεφομένων τῶν νέων πάντα κατ' ὁρθὸν πλεῖ». Οὐ μόνον δὲ γνωστὸς ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ ἀθανάτου προσωνυμίαν προσεκλήσατο διὰ τῆς ιδρύσεως τοῦ φερωνύμου Πανεπιστημίου. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἠδελφωμένον μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ φίλου αὐτοῦ Δομπόλη ἐχάραξεν ἤδη ἡ Ἐπιστήμη χρυσοῖς γράμμασιν ἐπὶ τῆς ἀναθηματικῆς στήλης τοῦ Πανεπιστημίου. Ἐστέψαμεν σήμερον τὰ ὀνόματα αὐτῶν.

Ἐν τούτοις μέχρι σήμερον δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἐμελετήθη καὶ διηυκρινήθη ἐπακριβῶς καὶ ἀμερολήπτως ὁ καθόλου βίος καὶ ἡ μεγάλη καὶ πολυσχιδὴς τοῦ Καποδιστρίου πολιτεία, τινὲς δὲ τῶν ἀλλοδαπῶν μάλιστα καὶ ἐσφαλμένα περὶ αὐτοῦ ἔγραψαν, καὶ ἀδίκως αὐτὸν ἔκριναν.

Τούτου ἔνεκα ἡ Πανεπιστημιακὴ Σύγκλητος, ἀποφασίσασα νὰ τελέσῃ τὴν τελετὴν ταύτην σήμερον ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, οὐ μόνον προετίθετο νὰ τιμήσῃ τὸν πρῶτον τῆς Ἑλλάδος Κυβερνήτην, τὸν πρῶτον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκπαιδεύσεως στυλοβάτην, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄριστον τρόπον ἐκπαιδεύσεως τῆς πρὸς αὐτὸν εὐγνωμοσύνης τοῦ Πανεπιστημίου νὰ καθιερώσῃ, ὅπως ὁ ἐνιαυσίως ἐκφωνούμενος λόγος μὴ περιορίζεται εἰς ἀπλοῦν πανηγυρισμὸν, ἀλλὰ χρησιμεύει καὶ εἰς διευκρίνησιν σταδίου τινὸς τοῦ βίου ἢ κλάδου τινὸς τῆς πολλαπλῆς δράσεως τοῦ Καποδιστρίου, ὥστε ν' ἀποτελεσθῇ σὺν τῷ χρόνῳ πλήρης καὶ συστηματικὴ ἢ βιογραφία τοῦ ἀνδρός.

Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἀνετέθη εἰς τὸν καθηγητὴν τῆς δημοσίας οἰκονομίας κ. Ἀνδρέαν Ἀνδρεάδην, τὸν ἀπὸ ἐτῶν ἀσχολούμενον περὶ τὰ Καποδιστριακά, νὰ ὁμιλήσῃ σήμερον εἰδικώτερον περὶ τῆς δημοσιονομικῆς τοῦ Κυβερνήτου πολιτικῆς. Ὁ κ. Ἀνδρεάδης παρακαλεῖται νὰ λάβῃ τὸν λόγον.

ΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΤΟΥ

ΥΠΟ Α. Μ. ΑΝΔΡΕΑΔΟΥ

Μεγαλειότατε, Ὑψηλότατοι, φιλόμουσος ὁμήγυρι,

Δὲν ὑπάρχουσι πιθανῶς ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ μορφὴ καὶ ζωὴ προσφυεῖς εἰς πανηγυρικὸν λόγον μᾶλλον ἢ ἡ φυσιογνωμία καὶ ὁ βίος τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου.

Καὶ πράγματι τίς ὁ συνενῶν τὴν πολιτικὴν περίνοιαν πρὸς τὴν διοικητικὴν ἰδιοφυΐαν καὶ τὴν ἀκάματον φιλοπονίαν, δι' ὧν ὁ Καποδίστριας ἐγένετο ἐξέχων Ὑπουργὸς μεγάλης Αὐτοκρατορίας καὶ ὁργανωτὴς τῶν δύο πρώτων Ἑλληνικῶν Κρατῶν;

Τίς ὁ παρουσιάζων ἐν ταῦτῳ τὴν διπλωματικὴν ἱκανότητα, δι' ἧς ὁ ἄγνωστος μέχρι τῆς χθὲς ὁμογενὴς κατώρθωσε νὰ καταλεχθῇ μεταξὺ τῶν ἐν Βιέννῃ συνελθόντων κορυφαίων τῆς Εὐρώπης διπλωματῶν;

Τίς συνάμα ὁ ἐμφανίζων τὰς φιλολογικὰς καὶ φιλοσοφικὰς γνώσεις, ὧν μετὰ θαυμασμοῦ μνημονεύει ὁ ἰσόβιος γραμματεὺς τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας Villemain;

Καὶ ποῦ ἄλλοῦ εὔρηται ὁ ἀνὴρ, ὃν τὸ σαγηνεῦσαν ἐκ πρώτης ὄψεως τὸν Αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον ἀριστοκρατι-

κόν παράστημα ἔθετεν ἐν ἴσῃ μοίρᾳ πρὸς τοὺς περιφανε-
στέρους τῆς Εὐρώπης εὐπατρίδας, ἐν ᾧ ἡ ἀπλότης, ἡ εὐ-
προσηγορία καὶ ἡ ἀνεξάντλητος φιλανθρωπία παρουσίαζον
αὐτὸν εἰς τὰ ὄμματα τῶν ἡρώων καὶ τῶν ὀρφανῶν τοῦ ἀ-
γῶνος ὡς ἄλλον πατέρα – ὁ ἐν ταῦτῳ κόμης Καποδίστριας
καὶ Μπάρμπα Γιάννης;

Ἐπὶ πλεόν τῖς, καίπερ γεννηθεὶς πλούσιος, ἐπὶ μακρὸν
δὲ ἀσκήσας ὕπατα ἀξιώματα, ἀπέθανε πένης; τίς δέ, ζήσας
ἐν τοῖς πειρασμοῖς τῶν ὑπὸ τῶν παραδόσεων τοῦ 18^{ου} αἰῶνος
ἐμπεποτισμένων εἰσέτι μεγάλων αὐλῶν, ἐκράτησεν ἄθικτον
τὴν πρὸς τὸν Σταυρὸν καὶ τὴν Ὁρθοδοξίαν πίστιν καὶ ἐτή-
ρησε μέχρι μιᾶς τᾶς ἐντολᾶς τῆς ἀγίας ἡμῶν θρησκείας;

Ἀληθῶς δὲν ὑπερέβαλεν ὁ γράψας ὅτι “ὁ Καποδίστριας
συνεδύαζε τὴν χρησιμωτάτην τῇ Πατρίδι δικαιοσύνην τοῦ
Ἀριστείδου, τὴν φιλόφρονα ἐλευθεριότητα τοῦ Κίμωνος, τὴν
ἠθικὴν καὶ τὰς γνώσεις τῶν μεγάλων μαθητῶν τοῦ Σωκρά-
τους πρὸς τὴν ἀγνὴν πίστιν τῶν πρώτων χριστιανῶν”.

Ἄλλ’ ἂν δυσκόλως ἀνευρίσκεται κατὰ τὸν 18^{ον} αἰῶνα
ἄλλος τοσοῦτον ἔξοχος καὶ τοσοῦτον πολυσχιδῆς ἀνὴρ, σπα-
νίως ἐπίσης καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἱστορικῶς καὶ κοινωνικῶς ἡφαι-
στειώδῃ περιόδῳ, ἣν ἐγέννησαν ἡ Γαλλικὴ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ
Ἐπανάστασις, εὗρηται βίος, τοῦ ὁποῖου αἱ πολύτροποι περι-
πέτειαι νὰ δύνανται νὰ ἐμπνεύσωσι περισσότερον τὸν φιλό-
σοφον ἢ τὸν ποιητήν.

Ὅτε ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἀνεχώρει διὰ τὸ παλαί-
φατον Πανεπιστήμιον τοῦ Παταύτου, οὐδεὶς βεβαίως θὰ ἠδύ-
νατο νὰ φαντασθῇ ὅτι, ἀντὶ τοῦ συνήθους εἰς τοὺς εὐπατρί-
δας ἐπιστήμονας ἐν τῇ Βενετοκρατούμενῃ Κερκύρᾳ βίου, νε-
ώτατος θὰ συνετέλει εἰς τὴν ὁργάνωσιν τῆς πρώτης ἐλληνικῆς
ἐπικρατείας, θὰ ἔσωζε τὴν Λευκάδα ἀπὸ τῶν ὀνύχων τοῦ Ἀλῆ
Πασσᾶ, θὰ διεδραμάτιζε πρωτεῦον πρόσωπον ἐν ταῖς συνδια-

σκέψει καὶ τοῖς συνεδρίοις, ἐν οἷς ἀνεσκευάσθη τὸ ἔργον τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, θὰ ἐπέδρα ἐπὶ τῆς Ἱστορίας οὐ μόνον τῆς Ρωσίας, ἣν ὑπερέτει, καὶ τῆς ἰδίας πατρίδος, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν τυχῶν τῆς Ρουμανίας, τῆς Ἑλβετίας, καὶ αὐτῆς τῆς Γαλλίας, τέλος δὲ ὅτι, ἀφοῦ, εἴπέρ τις καὶ ἄλλος, θὰ συνετέλει εἰς τὴν ἀναγέννησιν καὶ τὴν συγκρότησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, θὰ ἔπιπτε θῦμα ἑλληνικῶν χειρῶν, καὶ ὅτι νεκρὸν μόνον θὰ ἐπανεβλέπεν ἡ Κέρκυρα τὸ ἐνδοξότατον τῶν τέκνων τῆς.

Ἄν δ' ὁ Καποδίστριας καὶ ὁ βίος αὐτοῦ δὲν δύνανται νὰ μὴ θερμάνωσι τὴν φαντασίαν παντὸς ἔχοντος μόρφωσιν ἢ καρδίαν, τίνος Ἑλληνος ἡ ψυχὴ δὲν δονεῖται εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ὅστις τόσον ἠγάπησε τὴν Πατρίδα καὶ ἐπίστευσεν εἰς αὐτήν;

Τῷ 1819 διὰ πρώτην καὶ τελευταίαν φοράν ἐπανῆλθεν ὁ Καποδίστριας εἰς Κέρκυραν, “Εἰς ἓνα τῶν μακρῶν περιπάτων μας, λέγει ὁ συνοδοιπὸρος καὶ μετέπειτα βιογράφος Δ. Ἀρλιώτης, ἔδρεψεν ἐν τῶν ἀνθυλλίων ἅτινα ἐν πάσῃ ἐποχῇ στολίζουσι τοὺς ἀγροὺς τῆς ωραίας νήσου, — βλέπεις, μοὶ λέγει, αὐτὸ τὸ ἀγριολούλουδο τῆς Πατρίδος μας, δι' αὐτὸ θὰ ἔδιδα ὅλας τὰς τιμὰς καὶ ὅλα τὰ παράσημα δ' ὧν εἶμαι περιβεβλημένος.”

Μετ' ὀλίγα ἔτη εἶχε θυσιάσῃ καὶ τιμὰς, καὶ παράσημα, καὶ περιουσίαν, καὶ ζωὴν.

Καὶ ἂν πρὸς ἔπαινον τοῦ Καποδιστρίου δὲν ἠδύνατό τις νὰ προσαγάγῃ εἰμὴ τοῦτο, πάλιν τὸ ὄνομά του ἔδει νὰ κοσμηῇ ὑπατον Ἑλληνικὸν τῆς παιδείας ἴδρυμα. Δὲν ὑπάρχει διὰ σπουδάζουσιν νεολαίαν δίδαγμα μεγαλότερον τῆς τοιαύτης θυσίας.

Ἄλλ' ὅπόσους ἄλλους τίτλους ἔχει ὁ κυβερνήτης εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Γένους! Ἐκ τούτων δὲ πάλιν ἂν ὤφειλον

νά ἐπιλέξω, θὰ προέτασσον τὰς ἠθικὰς ὑπηρεσίας τῶν ὀλι-
κῶν. Καὶ πράγματι ἂν δὲν ὑπάρχει σελὶς τῆς Ἑθνικῆς ἀνα-
γεννήσεως, ἥτις νὰ μὴ συνδέεται μὲ τὸ ὄνομά του, καὶ ἂν
σήμερον ἔτι ἐρευνῶντες τὰς ὀλικὰς προόδους τοῦ ἡμετέρου
Κράτους βλέπομεν ὅτι σχεδὸν ἅπασαι ἐξ αὐτοῦ τὴν πηγὴν
ἔσχον, ταῦτα πάντα εἶνε ἴσως μικρὰ ἀπέναντι τῶν ἐλπίδων,
ἃς νεώτατος εἶχε γεννήσῃ, καὶ τῶν παραδόσεων ἃς ἐκληρο-
δότησε· ἀπέναντι τοῦ ὅρκου, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1807 τὸν συνέ-
δεσε πρὸς τοὺς προσδραμόντας πρὸς ἄμυναν τῆς Λευκάδος
καὶ μετέπειτα κλεισθέντας ὡς Ἑθνικοὺς ἥρωας ὀπλαρχη-
γούς, ὡς καὶ ἀπέναντι τῆς ἱερᾶς παρακαταθήκης, ἣν ἀποτε-
λεῖ δι' ὅλους ἡμᾶς ὁ ὀρισμὸς τῆς Μεγάλης Ἰδέας, δηλ. ἡ
ἐννοια τῆς συνενώσεως ὑπὸ ἓν σκῆπτρον πάντων τῶν ἐχόν-
των τὴν αὐτὴν ἱστορίαν, τὴν αὐτὴν θρησκείαν, τὰς αὐτὰς
παραδόσεις καὶ τὰς αὐτὰς ἐλπίδας.

Ὡς ἔγραψεν εἰς τῶν εὐαρίθμων ξένων, οἵτινες εἰλικρινῶς
ἐπόνεσαν τὴν χώραν ταύτην, ὁ Φραγκίσκος Λεγορμάν, “ ὁ
Καποδίστριας δὲν εἶναι μόνον ἐκ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς
Νεωτέρας Ἑλλάδος ὁ ἀγαπήσας αὐτὴν περισσότερον καὶ δι-
οικήσας καλύτερον, ἀλλ’ εἶναι καὶ τι πλεόν· τὸ ὄνομά του
εἶναι σύμβολον Ἑθνικῆς πολιτικῆς, πολιτικῆς ἀπολυτρώσεως
τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς, ἐνώσεως ἐν ταῖς ἰδέαις Πίστεως καὶ
Πατρίδος ”.

Ὅπως Ἑλλήν ὑμνήσῃ εὐγλώττως τὸν Καποδίστριαν, δὲν
εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι μέγας ρήτωρ ἢ βαθὺς διανοούμενος·
ἀρκεῖ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν μονὴν τῆς Πλατυτέρας, ν’ ἀτενίσῃ
εἰς τὴν πλάκα ἥτις φέρει τὰς λέξεις *I. A. Καποδίστριας*
Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος, καὶ νὰ ἐνθυμηθῇ ὀποίου βίου ἀ-
ποτελεῖ τὸ τέρμα ὁ λιτὸς ἐκεῖνος τάφος, νὰ σκεφθῇ ὀποῖος
νοῦς καὶ ὀποία καρδία προσδοκῶσιν ὑπ’ αὐτὸν τὴν ἀνάστασιν
ἐκ νεκρῶν.

Ἄλλὰ καὶ ἡ μορφή τοῦ ἑτέρου τῶν ἀνδρῶν, ὧν τὴν μνήμην ἐπιτελοῦμεν, οὐδένα ἑλληνα ἀφήνει ἀσυγκίνητον.

Τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου Δόμπολη δὲν εἶναι ὡς τὸ τοῦ Καποδιστρίου κεχαραγμένον εἰς τὰς δέλτους τῆς παγκοσμίου ἱστορίας· ὁ φέρων αὐτὸ ἔζησε μάλιστα τόσον ἀφανῆς, ὥστε οὐδεμία τοῦ βίου λεπτομέρεια, οὐδὲ καὶ τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως εἶναι ἀκριβῶς γνωστά. Οὐχ ἦττον ὁ μετριόφρων Ἡπειρώτης τραπεζίτης, ἂν βεβαίως ὀλιγώτερον κλείζει, οὐχὶ ὅμως ὀλιγώτερον τιμᾷ τὴν Πατρίδα ἢ ὁ μεγαλοφυῆς Κερκυραῖος πολιτικός.

Γεννηθεὶς ἐν Πετροπόλει, ἐπὶ ὀγδοήκοντα ἔτη ἐν Ρωσίᾳ ζήσας καὶ ὀλικῶς προαχθεὶς, τιμηθεὶς ὑπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀρχῶν διὰ τῶν ἀξιωματικῶν αὐλικῶν συμβούλου καὶ ἱππότου, δὲν ἔπαυσε καθ' ὅλον τὸν μακρὸν τοῦ βίου μίαν μόνην σκέψιν νὰ ἔχῃ: πῶς νὰ προαγάγῃ τὴν παιδείαν ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐκείνῃ, εἰς ἣν ἅπαξ μόνον ἐπὶ βραχὺ κατήλθε καὶ ἐξ ἧς οὐχὶ ἴσως ἄνευ ἀπογοητεύσεως ἀνεχώρησεν.

Πολλὰ εἶπον καὶ ἔγραψαν ἐξαίροντα τὸν πατριωτισμὸν οἱ μεγάλοι ποιηταὶ καὶ οἱ μεγάλοι ρήτορες τῆς γενεᾶς, εἰς ἣν ἡ Ἑλλάς ὀφείλει τὴν ἐλευθερίαν της, ὁ Σολωμός, ὁ Κάλβος, ὁ Οἰκονόμος, ὁ Γεννάδιος. Ἴσως ὅμως δὲν ὑπάρχει τίποτε συγκινητικώτερον τοῦ βραχυτάτου προοιμίου τῆς διαθήκης τοῦ Δόμπολη, ἔχοντος ὡς ἑξῆς:

“Ὅτε τῷ 1809 ἐγνώρισα τὸν μακαρίτην κόμητα Καποδίστριαν Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος, ὑπεσχέθημεν ἀλλήλοις νὰ μεταχειρισθῶμεν πᾶν μέσον πρὸς διάδοσιν τῆς δημοσίας παιδείας ἐν Ἑλλάδι. Ἐκτοτε ὁ σταθερὸς σκοπὸς τῆς ζωῆς μου ὑπῆρξε νὰ κατορθώσω νὰ ἐκπληρώσω πρεπόντως τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν. Πρὸς τοῦτο δὲ προσεπάθησα ν' αὐξήσω τὰ κεφάλαιά μου, οὐχὶ διὰ κερδοσκοπίας, ἀλλὰ διὰ τῶν κόπων μου καὶ μάλιστα διὰ μεγάλης οἰκονομίας.”

Πόσας στερήσεις ὁ υἱὸς τοῦ ἐκ Κριτσονίστας δερματεμπό-

ρου θὰ ὑπέστη, ὅπως συλλέξῃ τὰς κληροδοτηθείσας 815 χιλιάδας ρουβλίων! Πόση δύναμις χαρακτῆρος ἐχρειάσθη, ὅπως ἀντίσχη εἰς τὰς πιέσεις τῶν παριστάντων αὐτῷ ὅτι ἡ πατρίς εἶχε χρεῖαν ἀμεσωτέρας ἐπικουρίας! Πόση μετριοφροσύνη διαφαίνεται ἐν ταῖς ἐπομέναις διατάξεσι τῆς διαθήκης, ἐν ᾗ φροντίζει νὰ δοθῇ εἰς τὸ νέον Πανεπιστήμιον τὸ ὄνομα τοῦ ὑπερόχου του φίλου, προνοεῖ ὥς πιστὸς χριστιανὸς περὶ ἀνεγέρσεως ὀρθοδόξου παρεκκλησίου, μεριμνᾷ ὥς καλὸς Ἑπειρώτης περὶ δωρεὰν μορφώσεως 30 ἕως 50 Ἑπειρωτῶν φοιτητῶν καὶ μόνον ἑαυτὸν λησμονεῖ, μὴ ζητήσας καὶ νὰ συνδεθῇ τὸ ὄνομά του πρὸς τὸ μέλλον ἴδρυμα!

Στοχασθῆτε δὲ καὶ τι ἄλλο: τὴν ἡμερομηνίαν τῆς διαθήκης, “4 Φεβρουαρίου 1849 „· αἱ συνομιλίας του μετὰ τοῦ Καποδιστρίου χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ 1809· ὁ κυβερνήτης φεῦ ἀπὸ 18 ἐτῶν δὲν δύναται πλέον νὰ ἐπιδράσῃ ἐπ’ αὐτοῦ, ὁ Δόμπολης μένει ἀκλόνητος εἰς τὴν πρὸ τεσσαρακονταετίας δοθείσαν ὑπόσχεσιν.

Πρὸ στιγμῆς ἔλεγον ὅτι ἀληθῶς ἀπὸ ἠθικῆς ἀπόψεως ὁ Δόμπολης δὲν εἶναι ὑποδεέστερος τοῦ Καποδιστρίου. Τὸ ἡμέτερον Πανεπιστήμιον δὲν χωρίζει τὰ ὀνόματά των· ὀνόματα διδάσκοντα καὶ διδάσκοντας καὶ διδασκομένους ὅτι, ἂν ἡ νεωτέρα Ἑλλὰς ἀνέξῃ, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ὑπῆρξαν ἄνδρες θυσιάζοντες τὰ πάντα, τονίσωμεν τὴν λέξιν πάντα, εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος, καὶ ὅτι, ἂν θέλωμεν νὰ συμπληρωθῇ τὸ ἔργον αὐτῶν, πρέπει νὰ εἴμεθα ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἑτοιμοὶ εἰς τὴν αὐτὴν θυσίαν.

Πόσον θὰ σκιρτῶσι τὴν στιγμὴν ταύτην αἱ ψυχαὶ τῶν δύο μεγάλων ἐθνικῶν εὐεργετῶν, ἐπιβλέπουσαι τὸ μνημόσυνον, ὅπερ τελεῖ Πανεπιστήμιον, ἐν ᾧ φοιτῶσι χιλιάδες σπουδαστῶν ἐκ πάσης ἐλληνικῆς γωνίας, τιμώμενον διὰ τῆς παρουσίας τοῦ Ἐλευθερωτοῦ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑπείρου!

*
* *

Ἐλεγον ἐν ἀρχῇ ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν ἄνδρες μᾶλλον πρόσφοροι εἰς πανηγυρισμὸν ἢ ὁ Καποδίστριας καὶ ὁ Δόμπολης. Λεληθότως προσήγαγον νέαν τούτου ἀπόδειξιν. Συνηθίσας ἀπὸ ἐτῶν γ' ἀναπληρῶ διὰ τῆς εὐγλωττίας τῶν ἀριθμῶν τὰ ἐλλείποντα ρητορικὰ δῶρα, προετιθέμην νὰ ὁμιλήσω μόνον περὶ τῆς οἰκονομικῆς διοικήσεως τοῦ Κυβερνήτου. Ἀλλ' ὅμως δὲν ἠδυνήθην γ' ἀντιπαρέλθω ἐν σιγῇ τὰ μεγάλα διδάγματα, ἅτινα προκύπτουσιν ἐκ τοῦ βίου τῶν δύο τοῦ νέου Πανεπιστημίου ἱδρυτῶν.

Καὶ νῦν ἐπὶ τὸ θέμα.

Ὁ Καποδίστριας ἀνήκει εἰς τὴν εὐάριθμον χορείαν τῶν ἀνδρῶν, δι' οὓς τὸ μεγαλύτερον ἐγκώμιον εἶναι ἡ ἀπλή ἀφήγησις τῶν ὅσων ἔπραξαν.

Ὅθεν ἡ ἀπεικόνισις τῆς δράσεώς του ἐν οἰφδῆπατε πρωτεύοντι κλάδῳ τῆς διοικήσεως εἶναι προσήκων τρόπος πανηγυρισμοῦ τῆς μνήμης του. Εἰδικῶς δ' ἐν τῇ δημοσιονομικῇ αὐτοῦ πολιτικῇ ὁ Καποδίστριας ἀναφαίνεται μέγας, διότι, καίπερ στερούμενος θεωρητικῶν γνώσεων καὶ ὥς ἐκ τούτου ὑποπεσὼν ἐν ταῖς λεπτομερείαις εἰς ὀλισθήματά τινα, κατενόησεν ὅμως ὥς ἄριστα τὴν ζωτικὴν σημασίαν καλῆς δημοσίας οἰκονομίας, καὶ ἐπάλαυσε πλέον παντὸς ἄλλου ὅπως προικίσῃ τὴν Ἑλλάδα μὲ τοιαύτην.

Εἰς αὐτὸν ὀφείλονται οἱ λόγοι. "Τώρα ποῦ ἐλευθερώθημεν πρέπει νὰ προαγάγωμεν ὅσον τὸ δυνατόν τὰ οἰκονομικά μας. Καλὴ αὐτῶν διαχείρισις σημαίνει διὰ τὸ μέλλον Μεγάλη Πατρίς". Οἱ ἀγῶνες οὓς κατέβαλε καὶ ἐν τούτῳ, ὅπως καταστήσῃ τὴν Πατρίδα μεγαλυτέραν, θ' ἀποτελέσωσι τὸ ἀντικείμενον τοῦ λόγου.

I

Ἡ κατάστασις ἣν εὗρεν ὁ Κυβερνήτης ἀντικατοπτρίζεται ὡς ἄριστα εἰς τὰς πέντε ἐκθέσεις ἃς ὑπέβαλον αὐτῷ ἐν ἀρχῇ τοῦ Ἰανουαρίου 1828 οἱ πέντε γραμματεῖς τῆς ἐπικρατείας.

Ὅλη ἡ Στερεὰ κατείχετο ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ τὸ πλεῖστον τῆς Πελοποννήσου ἦτο εἰς χεῖρας τοῦ Ἰμβραήμ. Τὴν δ' ἐξουσίαν εἰς τὰ εἰσέτι ἐλεύθερα σημεία, δηλαδή φρούριά τινα τῆς Πελοποννήσου, τὴν Μεγαρίδα, τὰς νήσους καὶ τμήμα τῆς Κρήτης, ἤσκουν στρατιωτικοὶ ἀρχηγοί, πρόκριτοι καὶ πειραταὶ μᾶλλον ἢ ἡ ἐπίσημος κυβέρνησις. Ὁ στρατὸς ἦτο ἐν ἀποσυνθέσει, ἡ δ' ἀναρχία ἐλυμαίνετο τὴν τε γῆν καὶ τὴν θάλασσαν. Ἰδίᾳ ὁμως ἡ κατάστασις τῆς δημοσίας οἰκονομίας ἦτο τρισαθλία. Ὁ γραμματεὺς ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν Κ. Λόντος κλείει τὴν ἐκθεσὶν τοῦ λέγων:

“Αὗται εἶναι αἱ πληροφορίες ὅσας δυνηθεὶς νὰ συλλέξω ὑποβάλλω εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα. Χρέος μου δὲ ὄν νὰ προσθέσω καὶ ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐμπορίαν, εἰς τὰς τέχνας, εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ εἰς τὴν γεωργίαν, λέγω ὅτι δὲν ὑπάρχει τούτων οὐδέν, οὔτε ἐμπορία, οὔτε τέχνη, οὔτε βιομηχανία. Μηδαμινὴ δὲ καὶ ἡ γεωργία, διότι οἱ χωρικοὶ δὲν σπεύρουσι πλέον, μὴ ἔχοντες τοῦ θερισμοῦ τὴν ἀσφάλειαν. Ἀλλ' οὐδὲ ἐν ταῖς πόλεσιν ὁ ἔμπορος ἀσφαλὴς εἶναι, τρέμων ὑπὸ τοῦ φόβου τῶν πειρατῶν. Καὶ ὁ τεχνίτης δὲ ὁ δυστυχὴς ἔχει τὴν πληρωμὴν τῆς ἐργασίας τοῦ ἀμφίβολον, διότι μόνον τὸ δικαίωμα τοῦ ἰσχυροτέρου ἐπικρατεῖ, οἱ κοινωνικοὶ σύνδεσμοι διελύθησαν, καὶ νόμου ὑπερασπίσεως ὁ πολίτης εἶναι γυμνός. Καὶ μόνον ἡ τοῦ λαοῦ ἀνεξάντλητος

ὕπομονή ἀνέστειλε τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρω ἀκόμη καταφορὰν τῶν πραγμάτων „.

Ὁ δ' ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν γραμματεὺς Λιδωρίκης, ὥσει ἐρμηνεύων τὴν κρίσιν τοῦ Λόντου “ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ παρέλαβε παρὰ τῆς ἐθνοσυνελεύσεως μικρὰ δημόσια εἰσοδήματα καὶ ταῦτα φαντασιώδη „, ἐκθέτει ὅτι, ἐν ᾧ διὰ μὲν τὴν δεκάτην τῆς Πελοποννήσου οὐδεὶς διὰ τὸν φόβον τῶν Ἀράβων εὕρισκετο ἐνοικιαστής, ὁ μέγας ναύαρχος, δηλαδὴ ὁ Κόχραν, οἱ πειραταὶ καὶ αἱ ἐγκρατῶς ζητούμεναι ἀποζημιώσεις διὰ ξένους ὑπηκόους ἀπερρόφων τὸ πλεῖστον τῶν προσόδων τῶν τελωνείων καὶ τῶν γήσεων, τὰ δὲ λείψανα προωρίζοντο ὡς μισθοὶ βουλευτῶν καὶ παρυπουργούντων καὶ εἰς ἐξοικονομήσεις ἀτόμων.

“Παρελύετο δέ „ προσθέτει ὁ Λιδωρίκης “ἡ ἐνέργεια τῆς κυβερνήσεως καὶ ἐξ ἄλλης ἰσχυροτάτης αἰτίας, καθ' ὅτι δηλαδὴ ὅσάκις ἐπρόκειτο περὶ τῶν δημοσίων πόρων, δὲν εἶχεν ὑπεργάτας τῆς ἐξουσίας τῆς νᾶ. βάλῃ εἰς τὴν εἰσπραξίν ἢ κυβέρνησις, μὴ δυναμένη νᾶ διορίσῃ οὐδένα ἄνευ συναίνεσεως τοῦ βουλευτικοῦ, ἣτις ἐζητεῖτο μὲν πολλάκις, οὐδέποτε δὲ ἐδίδετο. Τέλος καὶ τὸ σύστημα τῶν προκρίτων τὸ ἐπικρατοῦν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἦτο εἰς τὰ ἀτομικὰ συμφέροντα δεξιότατον, καὶ οἱ δημόσιοι πόροι ἐγίνοντο ἄρπαγμα τῶν δυνατωτέρων „.

Ἐναργέστερον δ' ἔτι τῶν ἐκθέσεων τούτων δίδει τὸ μέτρον τῆς δημοσίας ἐνδείας τὸ γεγονός ὅτι ἡ κυβέρνησις ἠδυναται νᾶ πληρώσῃ τοὺς ὀλίγους ἐργάτας οὓς εἶχεν ἐπιφορτίσῃ νᾶ ἐπιδιορθώσῃ προχείρως τὴν λιτὴν οἰκίαν ἐν ἣ κατέλυσε τὸ πρῶτον ὁ Κυβερνήτης.

Καὶ τὰ μὲν πολιτικὰ πράγματα ταχέως ἐβελτιώθησαν, ἀπελθόντων ἅμα τῇ ἀφίξει τοῦ Μαιζῶνος τῶν Αἰγυπτίων,

καὶ ἐν βραχεὶ χρόνῳ ἀνακτηθέντος, διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου ὀργανωθέντων στρατῶν, τοῦ πλείστου τῆς Στερεᾶς. Ἐπίσης ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις μετεμορφώθη ὡς διὰ μαγικῆς ῥάβδου, διότι οὐ μόνον μία δραστηρία ἐκστρατεία ἤρκεσεν ὅπως καταπνιγῇ ἡ πειρατεία, ἀλλὰ καὶ ἡ ληστεία ἔπαυσε καὶ ἡ διοίκησις ὀργανώθη.

Ὡς γράφει ὁ μὴ φίλα φρονῶν τῷ Κυβερνήτῃ Σπυρίδων Τρικούπης:

“Διὰ τῆς ἐξοντώσεως τῆς πειρατείας, διὰ τοῦ κανονισμοῦ τοῦ πολεμικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ, διὰ τῆς τακτοποιήσεως τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ διοικητικοῦ καὶ δημογεροντικοῦ ὀργανισμοῦ, ἡ ἐπικράτεια ἔλαβε μορφὴν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ὅποιαν δὲν εἶχε πρὶν”.

Τὰ οἰκονομικὰ ὅμως παρέμειναν μέχρι τέλους ζοφερά. Ἦδη ἐκ Λονδίνου ὁ Καποδίστριας ἐπέστειλεν εἰς τὸν ἀδελφόν του ὅτι τὸ οἰκονομικὸν πρόβλημα ἦτο τὸ μέγιστον ἐξ ὧν εἶχε ν’ ἀντιμέτωπίσῃ. Ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου ἔγραψεν εἰς τὸν Μοντсенίγον ὅτι “ἐκεῖνο ὅπερ τὸν στενοχωρεῖ μᾶλλον εἶναι ἢ ἔνδεια τοῦ δημοσίου ταμείου”. Ἐκ δὲ τῆς τετρατόμου ἀλληλογραφίας του, ἥτις, ἐκ τῶν προσιτῶν, ἐκδομένων καὶ μὴ, πηγῶν, μένει ἡ πλουσιωτέρα καὶ ἀσφαλεστέρα, ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας του, λέγω, καταφαίνεται ὅτι ἡ ἀνεπάρκεια τῶν πόρων δὲν ἔπαυσεν ἐπὶ στιγμὴν ν’ ἀνακόπῃ ἢ νὰ ματαιώγῃ πάντα τὰ σχέδια αὐτοῦ.

Τὸ πρᾶγμα εἶναι εὐνόητον. Ἡ παροιμία, καθ’ ἣν αἱ ἀνθρώπινοι ἀσθένειαι ἔρχονται ἔφιπποι καὶ ἀναχωροῦσι πεζαί, ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὰ οἰκονομικά. Δυσχερῶς, βραδύτατα, ἐξυγιάζεται ἡ ταχέως καὶ εὐχερῶς ἀναστατούμενη δημοσία οἰκονομία.

Εἰδικώτερον ὅμως ἡ ἀποκατάστασις τοῦ οἰκονομικοῦ ἰσο-

ζυγίου κατὰ τὰ ἔτη 1828 - 1831 ἦτο ἀδύνατος, διότι εἰς τὰς μοιραίως σημαντικὰς τακτικὰς δαπάνας, προσετίθεντο πολλαὶ ἔκτακτοι. Τούτων αἱ κυριώτεραι ἦσαν·

Πρῶτον αἱ τοῦ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν στρατοῦ.

Ἡ ταχύτης μεθ' ἧς ἀνεκτήθη ἡ Στερεὰ Ἑλλὰς ὤθησέ τινας νὰ λησμονήσωσι τὰς δυσχερείας τοῦ ἐγχειρήματος. Ὡς ἀπέδειξε προσφάτως ἀκαταπόνητος ἱστορικός, ὁ κ. Κωνσταντῖνος Ῥάδος, παρὰ τὸν κατὰ τῆς Ῥωσίας πόλεμον, ἡ Τουρκία συνετήρει ἐν Ἑλλάδι πολυάριθμον καὶ γενναῖον στρατόν. Ἐξ ἄλλου αἱ περιστάσεις ἀπῆλθον νὰ διεξαχθῶσιν αἱ ἐπιχειρήσεις ταχέως, διότι ἀνὰ ἐκάστην στιγμὴν ἀνεμένετο ἡ ἔξωθεν ἀπαγόρευσις τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ ἀγῶνος, ἐπιβράδυνσις δὲ ὀλίγων μόνον ὥρων θὰ εἶχε ματαιώσῃ τὴν ἀνάγκησιν τοῦ Μεσολογγίου. Ἀξίαι λόγου ὅμως στρατιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις δὲν ἠδύναντο νὰ διεξαχθῶσιν ἄνευ πολεμεφιδίων, σιτηρεσίων, καί, δεδομένων τῶν κρατουσῶν τότε παρὰδόσεων, τακτικοῦ μισθοῦ. Ἡ πρὸ τῶν Θηβῶν στάσις ἀπέδειξεν ὅτι ἀπλῇ ὑπόνοιᾳ, ὅτι σῶμά τι στρατοῦ ἐμισθοδοτεῖτο τακτικώτερον τῶν ἄλλων, ἤρκει ὅπως ματαιωθῶσι τὰ ἄριστα τῶν στρατιωτικῶν σχεδίων.

Αἱ στρατιωτικαὶ δαπάναι κατ' ἀρχὰς περιστρέφοντο μετὰ 17 καὶ 20 ἑκατομμυρίων γροσίων κατ' ἔτος. Ἐκτοτε, καίπερ ἐξ ἀρχῆς τὰ πράγματα εἶχον καθορισθῇ μετὰ μεγίστης φειδοῦς, ἐπηνέχθησαν οὐσιώδεις οἰκονομίαι. Πλὴν καὶ πάλιν ὁ στρατὸς δὲν ἠδύνατο νὰ περιορισθῇ εἰς τὸ ἐν καιρῷ εἰρήνης ὅριον.

Ὅντως ἀφ' ἐνὸς μὲν ὑφίστατο πάντοτε κίνδυνος εἰσβολῆς Τούρκων ἀπὸ τοῦ βορρᾶ (τοιαύτην εἰσβολὴν ἐπεχείρησεν ὁ Ἑρμὴν Πασσᾶς), δὲν εἶχε δ' ἀπολεσθῇ πᾶσα ἐλπίς ἐπεκτάσεως τῶν συνόρων διὰ τῶν ὅπλων. Ἀφ' ἐτέρου δὲ ἰσχυρὸς στρατὸς ἦτο τὸ μόνον μέσον προλήψεως ἐμφυλίων σπαρα-

γμῶν, προκαλουμένων εἴτε ὑπὸ τῆς ἀντιπολιτεύσεως εἴτε καὶ ὑπὸ τῶν προσωπικῶν παθῶν μεταξὺ τῶν ἰσχυρῶν. Τοιοῦτοι σπαραγμοὶ οὐδέποτε σχεδὸν ἔλειψαν.

Τέλος καὶ πρὸ παντός, μόνιμος στρατός, ἦτο τὸ μόνον μέσον οὐ μόνον πρὸς καταστολὴν τῆς ληστείας ἀλλὰ καὶ πρὸς πρόληψιν αὐτῆς. Ὡς ἀνέπτυσσεν ὁ Καποδίστριας εἰς τὸν Μαιζῶνα, τὸν Λεσπόλδον καὶ πολλοὺς ἄλλους, ἐφ' ὅσον δὲν συνετελεῖτο ἡ διανομὴ τῶν ἐθνικῶν γαιῶν καὶ ἡ δημιουργία τάξεως μικροκτηματιῶν – ἐν δηλαδὴ τῶν διακαεστέρων τοῦ Κυβερνήτου ὀνείρων – οἱ ἀποτελοῦντες τὸν στρατὸν ἄνδρες, στερούμενοι κτημάτων καὶ ἀπομαθόντες πᾶσαν ἐργασίαν, ἀπολούμενοι τυχόν, δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰμὴ εἰς ἓν μόνον βιοπορισμοῦ μέσον, τὴν ληστείαν, οἱ δὲ φόβοι τοῦ Κυβερνήτου ἦσαν τοσοῦτον μᾶλλον εὐλογοί, καθ' ὅσον μεταξὺ τῶν ὀλεθριωτέρων παραδόσεων, ὅς εἶχε κληροδοτήσῃ ἡ τουρκοκρατία, συγκατελέγετο ἡ ἀντίληψις ὅτι ἡ ληστεία ἦτο στάδιον ἀρμόζον εἰς ἐλευθέρους ἀνθρώπους, ἅμα δὲ καὶ ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος κατακτήσεως καπετανάτου.

Ἀνάλογα λεκτέα καὶ περὶ τοῦ στόλου. Παρεκτὸς τῆς ἐλπίδος ἐθνικῆς ἐπεκτάσεως καὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς θαλάσσης, διατήρησις ἱκανοῦ ἀριθμοῦ πλοίων ἦτο ὁ μόνος τρόπος παροχῆς ἄρτου εἰς τοὺς ἡρωϊκοὺς νησιώτας, οἵτινες λόγῳ τῶν περιστάσεων οὔτε πλέον εἰς τὴν ἐμπορικὴν ναυτιλίαν ἠδύναντο νὰ ἐπανέλθωσιν οὔτε εἶχον ἐλπίδα ἀμέσου ἀποζημιώσεως διὰ τὰς ὑπερόγκους κατὰ τὸν ἀγῶνα ὑλικὰς θυσίας. Ἀκριβῶς δ' ὁ καταρτισμὸς ναυτικοῦ ἐπιτελείου ἦτο εὐσχημος τρόπος παροχῆς τοῦ ἐπιουσίου εἰς τοὺς διαπρέψαντας ἐπὶ ἀνδρείᾳ ἢ γενναιοδωρίᾳ προκρίτους.

Ἄλλο κονδύλιον σπουδαιότατον ἐκ τοιούτων δαπανῶν ἀπετέλουν αἱ περιθάλψεις πρὸς τοὺς ἐν τῇ ὀριστικῶς ἐλευθε-

ρωθέντι τμήματι τῆς χώρας καταφυγόντας ἀναριθμήτους ὁμογενεῖς. Τὸ ρεῦμα ἀνενεοῦτο συνεχῶς, διότι καὶ τὰ εὐτυχῆ γεγονότα, ὡς ὁ Ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος, προῦκάλουν τοιαύτας μεταναστεύσεις. Ἰδιαιτέρως ὀδυνηρὰ διὰ τὸν κυβερνήτην ὑπῆρξεν ἡ μετανάστευσις ἡ ἐπελθοῦσα συνεπεία τῆς ὀριστικῆς ἀπωλείας τῆς προσφιλεστάτης αὐτῷ Κρήτης· σπαραξικάρδιος εἶναι ἡ ἐπιστολή, ἐν ἣ περιγράφει εἰς τὸν Στούρζαν τὴν ἀθρόαν ἄφιξιν Κρητῶν, πανενδεῶν, στερουμένων στέγης καὶ ἄρτου.

Ἐν τῇ αὐτῇ ἀπὸ 10 Νοεμβρίου 1830 ἐπιστολῇ, ὁ Καποδίστριας ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν τῶν ἐν Ὁδησσῷ ἐμπόρων ἐπὶ προβλέψει διωγμοῦ τῶν Ἑλλήνων τῆς Βάρνης, Ἀγχιάλου, Σωζοπόλεως καὶ ἄλλων γειτονικῶν μικροτέρων συνοικισμῶν. Καὶ ἡ μὲν μετανάστευσις αὕτη δὲν συνέβη τότε· θὰ ἐπίστευεν ὅμως ἄρά γε ὁ τοιαύτην πίστιν εἰς τὸν Σταυρὸν τρέφων Κυβερνήτης ὅτι τὸ μὴ πραχθὲν ὑπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν, θὰ διεπράττετο ἑκατὸν σχεδὸν ἔτη βραδύτερον ὑπὸ ἔθνους ὀφείλοντος εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ θρησκείαν καὶ πολιτισμόν;

Ἄλλ' ἂν οἱ πρόσφυγες εἶχον ἀνάγκην περιθάλψεως, οἱ ἐγγχώριοι δὲν εὐρίσκοντο εἰς πολὺ καλυτέραν μοῖραν. Ὅπως ἀνατεῖλε ἡ ὁγδόη Ὀκτωβρίου 1827, ἡ ἡμέρα τοῦ Ναυαρίνου, ἐδέησε νὰ πέσῃ τὸ τρίτον τοῦ ὅλου ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ καὶ δὴ ἡ μεγάλη πλειονότης τῶν δυναμένων νὰ φέρωσιν ὅπλα. Ἀρχομένου τοῦ 1828, ὅπου καὶ ἂν ἔστρεφέ τις τοὺς ὀφθαλμούς, δὲν ἔβλεπεν εἰ μὴ γέροντας, χήρας καὶ ὀρφανά. Ὁ δ' ἀπαίσιος λοιμὸς τοῦ 1828 συνεπλήρου τὸ ἔργον τοῦ μουσουλμανικοῦ φασγάνου.

Εἰς ἐπούλωσιν τῶν τρομερῶν τούτων πληγῶν δὲν ὤκνει νὰ ἔρχηται βοηθὸς ὁ Καποδίστριας· περιήρχετο τὴν Ἑλλάδα

(ἐπισκεφθεῖς καὶ τὴν νῆσον Κάλαμον, ὅπου εἶχον καταφύγη τὰπομεινάρια τῶν Στερεοελλαδιτῶν) διανέμων τὰ βοηθήματα τῶν φιλελλήνων καὶ τὰ λείψανα τῆς ἰδίας αὐτοῦ περιουσίας· ἱδρυε, τῇ συνδρομῇ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας, τὸ ὀρφανοτροφεῖον τῆς Αἰγίνης, καὶ ὑπεδαύλιζε διὰ παντὸς μέσου τὸν ζῆλον τῶν ἀπανταχοῦ φιλανθρώπων.

Ἄλλ' οὔτε καὶ τὰς δεινῶς χειμαζομένας μεγάλας τῆς χώρας οἰκογενείας παρημέλει, δίδων εἰς πολλοὺς μὲν ταῖνια, δηλαδὴ βοηθήματα εἰς τροφάς, εἰς ἄλλους δὲ καὶ χρήματα.

II

Συχνὰ ἤκουσα ἐκφραζομένην τὴν ἀπορίαν πῶς ὁ Κυβερνήτης εὐρὼν χώραν ἐν ἣ δὲν ἔμενε σχεδόν οὔτε οἰκία, οὔτε βοῦς ἀροτήρ, οὔτε ἄμπελος, οὔτε δένδρον, χώραν ἐν ἣ κατὰ τὴν γραφικὴν ἐκφρασιν τοῦ Λόρδου Πάλμερστον “εἶχον στειρεύσῃ πᾶσαι αἱ πηγαὶ ἐξ' ὧν ἀλλαχοῦ ἀναβλύζουσιν αἱ δημόσιαι πρόσοδοι”, κατώρθωσεν οὐ μόνον νὰ ἐξοικονομήσῃ ὅπωςδῆποτε τὰς τρεχούσας μεγίστας ἀνάγκας, ἀλλὰ καὶ νὰ θεμελιώσῃ τοσαῦτα καὶ τοσοῦτον ποικίλα ἱδρύματα.

Οὐχ ἥττον δὲ συχνὰ ἀκούει τις θαυμαζομένην τὴν στερεότητα τῶν ὑπ' αὐτοῦ οἰκοδομηθέντων δημοσίων καταστημάτων. Οὕτως ἐσχάτως συνάδελφός τις μ' ἐπληροφόρει ὅτι ἐν Κρανιδίῳ τὸ ἐπὶ τοῦ Κυβερνήτου οἰκοδομηθὲν σχολεῖον ὑφίσταται εἰσέτι, ἐν ᾧ κατέρρευσαν αἱ πολὺ ὕστερον ἀνεγερθεῖσαι ἄλλαι σχολικαὶ οἰκοδομαί.

Πρὸς διεξαγωγὴν τοιοῦτου ἀγῶνος ὁ Καποδίστριας διέθετε δύο μόνον ὅπλα, τὴν αὔξησιν τῶν ἐσόδων καὶ τὴν πολιτικὴν τῶν οἰκονομιῶν.

Λέγων αὔξησιν ἐσόδων δὲν ἐννοῶ αὔξησιν φορολογίας·

ἐξαίρῃσει τοῦ φόρου τῶν αἰγοπροβάτων, ὁ Κυβερνήτης οὐ-
δένα ἠϋξήσε τῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τεθέντων φόρων,
μάλιστα ἠλάττωσέ τινας αὐτῶν. Ἐξ ἄλλου ὅμως ἐφρόντισε
νά τοὺς εἰσπράττῃ καὶ τοὺς εἰσέπραττεν ἄνευ δυσκολίας. Τὸ
τελευταῖον τοῦτο εἶναι ἄξιον πάσης προσοχῆς.

Ἐξ ὅλων τῶν λαῶν ὁ Ἑλληνικὸς εἶναι ἴσως ὁ προθυ-
μότερος εἰς τὸ συμμετέχειν τῶν δημοσίων βαρῶν, ἀλλ' ἄξιοι
παρὰ τῆς φορολογούσης κυβερνήσεως δικαιοσύνην καὶ ἰσότητα.
Τούτων δὲν ἔτυχε σχεδὸν ποτέ. Πρὸ ἑνδεκα μόλις ἐτῶν, ἐν
θαρραλέᾳ εἰσηγήσει ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ, ὑπουργὸς τῶν
οἰκονομικῶν ἐδήλου ὅτι ἀπὸ φορολογικῆς ἀπόψεως ὀγδοήκοντα
ἔτη μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν Τούρκων διηρούμεθα εἰσέτι εἰς
ἀγάδες καὶ ραγιάδες. Ἐπὶ Καποδιστρίου δὲν ὑπῆρχον ἀγάδες
καὶ ραγιάδες· ὑπῆρχον Ἕλληνες πολῖται καὶ διὰ τοῦτο ὁ δη-
μόσιος εἰσπράκτωρ δὲν εὔρισκεν ἀντίστασιν.

Χαρακτηριστικώτατον ἀνέκδοτον ἀφηγεῖται εἰς τὰ ἀπα-
ράμιλλά του Ἀπομνημονεύματα ὁ Κολοκοτρώνης. “Ὅτε, λέ-
γει, ἐπρόκειτο νὰ εἰσπραχθῇ ὁ φόρος τῶν αἰγοπροβάτων, με-
ρικοὶ πρόκριτοι (παραλείπω τὰ ὀνόματα) κατὰ τὸ συνειθι-
σμένον τοὺς ἔστειλαν ἀνθρώπους εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ τοὺς
ἐσῆκωσαν τὰ μυαλά, καὶ εἶπαν ὅτι ὅλοι δὲν πληρώνουμε καὶ
ἐτήραγαν αἱ ἄλλαι ἐπαρχίαι τὴν Καρύταινα καὶ ἡ Καρύταινα
ἐκύτταε τὴν Ἀλωνίσταινα καὶ τὸ Ἀρκουδόρεμμα καὶ ὅλοι
ἦσαν ἔτοιμοι ν' ἀντισταθοῦν μὲ τὸ τουφέκι. Βλέπων ὁ γέ-
ρωσ τοῦ Μωρηᾶ τὴν τροπὴν τῶν πραγμάτων διαμηνᾶ εἰς τὸν
Κυβερνήτην ν' ἀρχίσῃ ἡ εἰσπραξὶς διὰ τοῦ στρατοῦ ἀκριβῶς
ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν, αἵτινες ἐθεωροῦντο ὡς ἀφωσιωμένοι εἰς
αὐτόν. Τὸ δ' ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης πολιτικῆς περιγράφει
ὡς ἐξῆς: “Ἀμα ἀκούσθηκε ὅτι ἡ Καρύταινα πληρώνει,
ἐσυνάχθηκεν ὅλη ἡ πληρωμὴ τῶν ζωντανῶν τῆς Πελοπον-
νήσου καὶ ἔμειναν οἱ ραδιοῦργοι καὶ κατεργαρέοι μὲ ταῖς

ραδιουργίαις των, ὡς ψεῦτες καὶ κατεργαρέοι ὅπου ἦσαν „.

Ἄλλη πληγὴ καὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ μετ' αὐτὴν ἦτο ὅτι πολλὰ τῶν εἰσπραττομένων ἔμενον εἰς χεῖρας τῶν ὑπαλλήλων. Ἐπὶ Καποδιστρίου δὲν παρατηροῦνται καταχρήσεις· διότι ἦτο γνωστὸν ὅτι οἱ ὑπάλληλοι ἐτιμωροῦντο ἀδυσωπήτως οὐ μόνον ὅτε κατεχρῶντο, ἀλλὰ καὶ ὅτε δὲν ἐτήρουν τοὺς τύπους τοῦ νόμου. Ὁ Σπυρίδων Τρικούπης διηγεῖται ὅτι ὁ Κυβερνήτης δὲν ἐδίστασε νὰ παύσῃ τὸν ἐπίτροπον Ναυπλίου, Κερκυραῖον τὴν καταγωγὴν, ἀπλῶς καὶ μόνον διότι προέβη εἰς δαπάνας ἐπισκευῶν ἐθνικῶν οἰκιῶν ἄνευ ἀδείας. Τοιαύτη ἀυστηρότης φαίνεται νῦν ὑπερβολικὴ. Ἦτο ὅμως ἀναγκαία, διότι ἐν τῇ οἰκονομικῇ διοικήσει ἡ ἀυστηρὰ τήρησις τῶν τύπων εἶναι ἡ ἀσφαλεστέρα ἐγγύησις τῆς περισώσεως τῆς οὐσίας, ἢ δ' ἀπόλυσις ἀνωτέρου ὑπαλλήλου, ὅστις ἐτύγγανε καὶ συμπολίτης, ἦτο σαφὲς προάγγελμα τῆς ἀναμενούσης τοὺς τυχόν ὑποπίπτοντας εἰς μείζονα παραπτώματα τύχης. Τοῦτο συνησθάνετο ὁ λαός, δι' ὃ καί, πάντοτε κατὰ Τρικούπην, “ ἡ πρὸς τὸν ἐπίτροπον Ναυπλίου ἀυστηρότης τῷ ἐνέπνευσε μέγα θάρρος „.

Ὅπως δὲ κρίνητε ποῖα τὰποτελέσματα τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἐμπνευσθείσης εἰς τὸν λαὸν ἐμπιστοσύνης, ἄρκει νὰ παραβάλητε τὰς προσόδους τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων κατὰ τὰ ἔτη 1823 καὶ 1828. Τῷ 1823 ἡ χώρα μικρὰ εἶχε πάθῃ ἐκ τοῦ πολέμου· πέντε ἔτη βραδύτερον εἶχον, κατὰ τὸν ποιητὴν, καταστραφῇ καὶ τὰ ἐρείπια. Ἐν τούτοις τὰ ἔσοδα τῷ 1823 ἀνῆρχοντο εἰς 3,570,000 γρόσια, τὰ δὲ τοῦ 1828¹ εἰς 8,530,000, ἥτοι διαφορὰ ἐπὶ πλεόν 240 %.

Σημειωτέον ὅτι διὰ τὸ ἔτος 1829² ὁ Καποδίστριας προ-

¹) Ἀκριβέστερον τῶν μηνῶν Φεβρουαρίου 1828 - Ἀπριλίου 1829.

²) 1 Μαΐου 1829 - 30 Ἀπριλίου 1830.

έβλεπε, κατὰ τὸν εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ Ἄργους ὑποβληθέντα προϋπολογισμόν, νέαν αὐξήσιν 81⁰%. Καίτοι δὲν ἐδημοσιεύθησαν οἱ σχετικοὶ ἀπολογισμοί, ὑπάρχει πᾶς λόγος νὰ πιστεύσωμεν ὅτι οἱ ὑπολογισμοὶ οὗτοι ἀπεδείχθησαν ἀκριβεῖς. Τοῦτο καὶ δι' ἄλλας μὲν αἰτίας, ἰδίᾳ δὲ λόγῳ τῆς καταπληξάσης πάντας τοὺς ξένους ταχύτητος μεθ' ἧς ἀνασυνεκροτεῖτο τὸ κράτος, κτιζομένων ἀπανταχοῦ πόλεων, ἀποδιδομένων εἰς τὴν γεωργίαν τῶν ἀγρῶν, ἀνασχηματιζομένων τῶν ποιμνίων.

Ἡ ἀναγέννησις αὕτη, καθ' ἣ καὶ οἱ συστηματικώτερον παραγνωρίζαντες τὸν Κυβερνήτην – ἐπὶ παραδείγματι ὁ Thiersch – ἀναγνωρίζουσιν, ὠφείλετο πρὸ παντὸς εἰς τὴν θαυμαστὴν ἀσφάλειαν ἣτις ἐπεκράτησεν ἐν τῇ χώρᾳ. Πολλὰς σχετικὰς μαρτυρίας θὰ ἠδύνατό τις νὰ προσαγάγῃ. Ἴδού δύο ἀναγόμεναι εἰς τὸν μᾶλλον πάσχοντα ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἀσφαλείας κλάδον. Κτηνοτρόφος ἐρωτώμενος πῶς ἠδυνήθη ν' ἀφήσῃ τὰ ποιμνιά του καὶ νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν πόλιν, ἀπεκρίνετο «τώρα ἔχομεν τσοπάνο» (ὑπονοῶν τὸν Κυβερνήτην). Ἄλλος ἔλεγε: «Τώρα ποῖος τολμᾷ νὰ μοῦ κλέψῃ τὰ ζῶα μου· ἀπὸ κάτω ἀπὸ τ' αὐτὸ κάθε ἀρνιοῦ εἶναι γραμμένη ἡ λέξις *Καποδίστριας*».

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τοὺς λόγους δι' οὓς οὐσιωδῶς ἠὐξάνοντο τὰ ἔσοδα· ἴδωμεν νῦν ποῖα χρήσις ἐγένετο αὐτῶν.

Κοινὸς ἐπιστημονικὸς τόπος εἶναι ὅτι, ὅπως ἀναγνωρισθῇ τις ὡς ὑπέροχος τῶν δημοσίων χρημάτων διαχειριστής, δὲν ἀρκεῖ νὰ εὕρίσκῃ νέους πόρους, πρέπει νὰ περιορίζῃ τὰς δαπάνας. Ἐπιγραφή διδάσκει ὅτι οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ἐτίμησαν τὸν Δημοχάρην, υἱὸν τοῦ Λάχητος, «ὡς συστείλαντα τὴν διοίκησιν πρῶτον καὶ φεισάμενον τῶν ὑπαρχόντων». Ὁ δὲ μεγαλύτερος τῶν οἰκονομολόγων τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, ὁ Γλάδ-

στιων, ἔγραφε πρὸς τὸν ἀδελφὸν Ροβέρτον ὅτι “ ἡ οἰκονομία ἦτο τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ δημοσιονομικοῦ αὐτοῦ πιστεύω ”.

Ἄλλ’ ἂν ἡ οἰκονομία εἶναι ἄρθρον πίστεως διὰ τὰ πλουσιώτερα τῶν ἐθνῶν, διὰ τὰ πτωχὰ εἶναι ζήτημα ζωῆς ἢ θανάτου. Δυστυχῶς δὲ ἡ ἡμετέρα πατρίς ἔσχεν αἰείποτε τὴν πενίαν σύνοικον. Τὸ γεγονὸς ὅτι πολλοὶ Ἕλληνες πλουτήσαντες ἐν τῷ ἐξωτερικῷ συρρέουσιν εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ τὰς κυριωτέρας πόλεις, ἡμπόδισε καὶ διαπρεπεστάτους πολιτευτὰς νὰ δίδωσιν ἀκριβῶς τὴν πραγματικὴν κατάστασιν τῆς χώρας. Ὁ Καποδίστριας ὁμῶς διέκρινε ταύτην ὡς ἄριστα, δι’ ὃ καὶ εἶχε πάντοτε τὴν λέξιν “ οἰκονομία ” εἰς τὰ χεῖλη.

Ἐπίσης κατενόησε καὶ ἕτερόν τι οὐσιωδέστατον ὅτι δηλαδὴ, διὰ νὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ πολιτικὴ τῶν οἰκονομιῶν, πρέπει νὰ δίδηται προσοχὴ καὶ εἰς τὰς ἐλαχίστας λεπτομερείας, διότι, ὡς λέγει ὁ βιογράφος τοῦ Γλάδστωνος John Morley, ἂν ἕκαστον τῶν λαμβανομένων μέτρων, ἀπομονούμενον, δύναται νὰ κακισθῇ ὡς μικροπρέπεια, ἢ ἐκ τοῦ συνόλου πηγάζουσα ὠφέλεια εἶναι ἀνυπολόγιστος.

Διὰ τοῦτο βλέπομεν, ἐν ἀνεκδότοις ἐγγράφοις, τὸν Καποδίστριαν ζητοῦντα παρὰ τοῦ Ράδου, ἐκτάκτου ἐπιτρόπου ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι, ἔκθεσιν περὶ τοῦ τί συνέφερε μᾶλλον διὰ τὰς περιοδείας: ἀγορὰ ἡμιόνων ἢ ἐνοίκιον αὐτῶν, ἀφ’ οὗ δ’ ἐξήτασεν ἐπιμελῶς τὸν μισθὸν τῶν ἡμιονηγῶν, τὴν τιμὴν τῶν ἡμιόνων καὶ τοῦ ἀχύρου, τὸ ἀγώγιον κτλ., ἀπεφήνατο ὑπὲρ τοῦ ἐνοικίου, καὶ ὁ Ράδος διέτρεχε τὸ ὑπ’ αὐτὸν διαμέρισμα ἐπὶ μισθίων ἡμιόνων.

Διὰ τοιαύτης προσοχῆς εἰς τὰ ἐλάχιστα, ἐπετεύχθησαν τὰ λογιζόμενα ὑπὸ τινων θαύματα. Τοὺς ὀρεγομένους νὰ μάθωσι πῶς διὰ πεντακισχιλίων ταλλήρων ὠκοδομήθησαν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι ὀκτὼ σχολεῖα, στεγάζοντα 700 μαθητάς, παραπέμπω εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ διοικη-

τικοῦ ἐπιτρόπου Κ. Μεταξᾶ. Πολλὰ ἄλλα σχετικά θὰ ἡδυνάμην νὰ προσαγάγω. Τοῦτο δὲ προσήκει νὰ μὴ παραλείψω, ὅτι δηλαδή ὁ Καποδίστριας ἔδιδε προσωπικῶς τὸ καλὸν παράδειγμα.

Ἡ λιτότης τοῦ ἰδιωτικοῦ του βίου ἦτο ἀπίστευτος· τὸ δεῖπνόν του περιορίζετο ἐνίοτε εἰς ρόφημα ἐκ λαχάνων· εἶχε σκοπίμως ἀφήσῃ ἐν Γενεύῃ τὰ ἀπλούστατα ἄλλως ἐπιπλά του· ἡ δὲ περιβολή του ἦτο τόσο μετρία, ὥστε κατὰ τὰς πρώτας περιοδείας οἱ εἰθισμένοι εἰς πασσάδες καὶ κοιζαμπάσηδες χωρικοί, ἐδυσκολεύοντο νὰ παραδεχθῶσιν ὅτι εἶχον ἀπέναντί των τὸν Κυβερνήτην.

Ἐτι οἰκονομικώτερος, εἰ δυνατόν, ἐδεικνύετο ἐν τῇ ἀμέσῃ διαχειρίσει τῶν κοινῶν.

Εἶχε συγκεντρώσῃ ὅλην τὴν ὑπηρεσίαν, τὴν ἀνατεθειμένην ἄλλοτε εἰς ἑπτὰ Ὑπουργεῖα, ἐν τῇ καλουμένῃ Γενικῇ Γραμματείᾳ. Διὰ δὲ τὴν λειτουργίαν τοῦ ἰδρύματος τούτου, ὅπερ ἦτο τοσοῦτον μᾶλλον βεβαρημένον καθ' ὅσον τὰ πάντα εὐρέθησαν ἀδιοργάνωτα, ἤρκουν κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Καποδιστρίου ἑνδεκα ὑπάλληλοι, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἀντιγραφέων. Εἰς τούτους δ' ἐχορηγεῖτο ἐν συνόλῳ μισθὸς 1720 παλαιῶν δραχμῶν κατὰ μῆνα.

Εἶναι ἀληθές, ὥς μας πληροφορεῖ εἰς τὰ λίαν ἐνδιαφέροντα διὰ τὰ Καποδιστριακὰ Ἀπομνημονεύματά του αὐτόπτης μάρτυς, ὁ Νικόλαος Δραγούμης, ὅτι ἡ ἐργασία, ἣς τὸ σύνθημα ἔδιδεν αὐτὸς ὁ Κυβερνήτης, ἤρχιζεν ἐν τῇ Γενικῇ Γραμματείᾳ πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου καὶ ἀδιακόπως προβαίνουσα δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, ἔληγε πολλάκις τὸ μεσονύκτιον.

Πρόδηλον ὅτι ὁ τόσος περιορισμὸς τῶν δημοσίων θέσεων δὲν ἦτο εὐχάριστος εἰς τοὺς κύκλους τῶν ὅπωςδῆποτε ἐγγραμμάτων τοὺς μετ' ἀπιστεύτου ταχύτητος ἐξοικειωθέντας

πρὸς τὴν ἰδέαν ὅτι τὸ κράτος ὄφειλε νὰ δίδῃ “ ὑπουργήματα ”, ἐντεῦθεν δὲ κατακραυγὴ ἐπὶ τυραννίδι, νοσταλγία συνταγματικῶν θεσμῶν, ἄρθρα ἐφημερίδων, ἐπιστολαὶ πρὸς Εὐρωπαίους, ἔμμετροι σάτυροι, καὶ ἄλλα μηχανήματα, ἅτινα ὁμολογουμένως ὑπῆρξαν μία τῶν κυριωτέρων ἀφορμῶν τῆς ἀντιδράσεως, ἣν συνήντησεν ἔξω τῆς Ἑλλάδος ὁ Καποδίστριας παρὰ πολλοῖς ξένοις, ἢ καὶ Ἑλλησιν.

Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὅμως ἡ τοιαύτη πολιτεία ἐκραταίου τὴν δημοτικότητά του, ἰδίᾳ δὲ παρὰ τῷ στρατῷ, ὅστις ἔτρεφε μεγάλην ἀντιπάθειαν κατ’ ἐκείνων, οἵτινες κατὰ τὴν φρασολογίαν ἀναφορᾶς ὀπλαρχηγῶν “ πληρώνονται κατὰ μῆνα, ἐν ᾧ τὸ μελάνι μὲ τὸ ὁποῖον γράφουν εἶναι ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν μενόντων ἀμίσθων στρατιωτῶν ”. Πράγματι πρὸ τοῦ Καποδιστρίου ὁ πολλαπλασιασμὸς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πολιτικῶν ὑπαλλήλων καὶ ἡ ἀστοργία πρὸς τοὺς τουρκομάχους εἶχε φθάσῃ εἰς τὸ κατακόρυφον. Σχετικὸν δὲ τὸ ἀποδιδόμενον εἰς ἀγχίνου ρουμελιώτην ἐξῆς στρατήγημα. Μὴ κατορθῶν οὗτος νὰ λάβῃ τοὺς μισθοὺς του, ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ ἐπαιτήσῃ ἐξ ἐκάστου ἀρχιγραμματέως ἓνα παρᾶν, συλλέξας δὲ 185 παράδες, μετέβη πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως, ἐρωτῶν πῶς τὸ κράτος κατώρθου νὰ μισθοδοτῇ 185 ἀνωτέρους ὑπαλλήλους; καὶ ἄφηγε ν’ ἀποθνήσκωσιν ἐκ πείνης οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς πατρίδος. Δυστυχῶς δὲν κατώρθωσα ν’ ἀνεύρω τὸ ὄνομα τοῦ στρατιώτου τούτου, ὅστις δέον νὰ τιμηθῇ ὡς εἰς τῶν εἰσηγητῶν τῆς στατιστικῆς ἐν Ἑλλάδι.

III

Ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα ἡ συσσώρευσις τεραστίων καὶ ἀναποφεύκτων ἐκτάκτων δαπάνων καθίστα τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἰσοζυγίου ἀδύνατον. Ἐντεῦθεν καὶ αἱ δυσχέρειαι αἵτινες, ὡς

εἴρηται, ὑπῆρξαν ἐκ μιᾶς ἀρχῆς, ὁ ἐφιάλτης τοῦ Κυβερνήτου.

Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ κακὸν δὲν ἦτο ἀθεράπευτον. Ἀπὸ τοῦ 1827 ὁ Καποδίστριας εἶχεν ἀποδείξει ὅτι δάνειον 60 ἑκατομμυρίων, οὗ τὸ μεγαλύτερον μέρος ἤθελεν ἀμέσως χρησιμοποιηθῇ, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν διανομὴν τῶν γαιῶν, εἰς παραγωγικὰ ἔργα, θὰ προῆγεν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν χώραν, ὥστε ἀπὸ τοῦ 1833 θὰ ἔπαυον τὰ ἐλλείμματα.

Πλὴν αἱ δυνάμεις, αἵτινες βραδύτερον παρεδέχθησαν τὴν ἀρχὴν τοῦ δανείου καὶ ἐνεπιστεύθησαν εἰς τὰς ἀπείρους χεῖρας τῶν Βαυαρῶν ἀντιβασιλέων τόσα ἑκατομμύρια, ἐκώφευον εἰς τὰς ἱκεσίας τοῦ Κυβερνήτου.

Ἰσως ἀντιπαρατηρηθῇ ὅτι ἐλλείψει δανείου ἐγένετο δεκτὴ ἡ ἀρχὴ τῶν χορηγημάτων, ἥτοι ἡ ἀποστολὴ κατὰ καιροῦς χρηματικῶν βοηθειῶν, συνήθως 500,000 δρ. Ἀλλ', ὡς ἔγραφε τὴν 8 Φεβρουαρίου 1831 ὁ Ἐϋνάρδος πρὸς τὴν Γαλλικὴν Βουλὴν, "Τὰ βοηθήματα, χορηγούμενα ὡς ἐλεημοσύνη, καὶ παρὰ πολὺ μικρὰ ὅπως χρησιμεύσωσιν εἰς σοβαρὰν ὀργάνωσιν τῆς χώρας, ἐξηυτέλιζον τὴν Ἑλλάδα χωρὶς νὰ στερεώσωσιν αὐτήν. Μόνον ἄξιον λόγου δάνειον δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν τελείαν αὐτῆς ἀναγέννησιν".

Πόσον δὲ εἶχε δίκαιον ὁ Ἐϋνάρδος, ἀποδεικνύει ἡ ἱστορία τῶν βοηθημάτων, εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς ὁποίας δὲν ἔχω καιρὸν νὰ εἰσέλθω, καὶ ἣτις ἀποτελεῖ ἄλλως θλιβερόν κεφάλαιον τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, κεφάλαιον, ὅπερ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐλησμόνησε, φιλοτιμούμενος νὰ ἐνθυμῆται μόνον τὰ τρισμέγιστα εὐεργετήματα τῶν προηγουμένων ἐτῶν. Ἀρκεῖ τοῦτο νὰ λεχθῇ ὅτι ἀπὸ τοῦ 1829, οἱ ἰδιῶται ἐδείχθησαν γενναιότεροι τῶν Κυβερνήσεων. Εἰς τοὺς εὐρωπαίους φιλέλληνας προσετέθησαν μάλιστα οἱ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἰδίᾳ δράσαντες καὶ πολλαχῶς οὐ μόνον τὴν παιδείαν ἀλλὰ καὶ τὴν γεωργίαν προαγαγόντες ἀμερικανοί· μεταξὺ

τούτων προεῖχεν ὁ μετέπειτα διὰ τοῦ γαμβροῦ του ἐθνικοῦ εὐεργέτου Ἀναγνωστοπούλου στενότερον ἔτι πρὸς τὴν Ἑλλάδα συνδεθεὶς δόκτωρ Howe.

Ὁ μέγας ὁμῶς ἀντιλήπτωρ τοῦ Ἑθνους ὑπῆρξε καὶ πάλιν ὁ Ἑλβετὸς Ἐϋνάρδος. Τῷ 1829 μεταβάς οὗτος εἰς Παρισίους ἔπεισε τὸν Κάρολον Γ' νὰ παράσχη νέαν ἐπιχορήγησιν, ἀντιδρώντων δὲ τοῦ Πολινιάκ καὶ τοῦ Πότζο ντὶ Βόργο, εἶπε πρὸς τὸν δεύτερον: Πολὺ καλὰ, θέλω πράξει μόνος ὅ,τι μήτε ὑμεῖς μήτε ὁ Πολινιάκ δύνασθε. Καὶ ἀπέστειλεν ὅλον τὸ ζητηθὲν ποσόν, ἀνερχόμενον εἰς 700,000 φράγκων.

Ἡ δημοσιευθεῖσα τῷ 1900 ὑπὸ τοῦ Emil Rothpletz, ἐπὶ τῇ βάσει οἰκογενειακῶν ἐγγράφων, πολύτιμος μονογραφία περὶ Ἐϋνάρδου ὡς φιλέλληνος (Der Genfer Jean Gabriel Eynard als Philhellene, Ζυρίχη, 1900) σταματᾷ εἰς τὸ ἔτος 1829. Ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας δ' ὁμῶς τοῦ Καποδιστρίου δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ Ἑλβετοῦ τραπεζίτου ὑπῆρξαν ἔτι μείζονες μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Βουρβόνων. Ὅπως ἔγραφεν ὁ Καποδίστριας, “ὁ Ἐϋνάρδος ἦτο ἡ μόνη χριστιανικὴ ψυχὴ ἥτις ἐσκέπτετο τὴν Ἑλλάδα”.

Ὅντως δὲ ὁ μόνος ἐκ τῶν εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος, ὅστις κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν Ἐϋνάρδον, εἶναι αὐτὸς ὁ Κυβερνήτης. Οὗτος, ἀφ' οὗ ἐθυσίασε πᾶσαν τὴν περιουσίαν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀδάμαντας τῶν παρασῆμων, οὐ μόνον ἠρνήθη τὰς ὑπὸ τοῦ Πανελληνίου καὶ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως τοῦ Ἀργους ψηφισθείσας ὑπὲρ αὐτοῦ χορηγίας, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν Κερκύρα κτήματά του ὑπεθήκευσε πρὸς ἀγορὰν ἐν Μελίτῃ δύο φορτίων σίτου διανεμηθέντος εἰς τοὺς ἐνδεεῖς.

Πλὴν πάντα ταῦτα ἦσαν σταγόνες ὕδατος ἐπὶ θερμοῦ σιδήρου, ἡ δὲ τῶν χρημάτων ἀπορία ἐπίεζε τοσοῦτῳ μάλ-

λον τὸν Καποδίστριαν, ὅσῳ ἀφ' ἐνὸς ἢ δεινῇ τοῦ δημοσίου θέσει ἀνεπτέρωνε τὴν ἔχουσαν μὲν μικρὸν στρατὸν ἀλλὰ πολυπληθεῖς ἐπιτελεῖον ἀντιπολίτευσιν, ἀφ' ἐτέρου δ' ἐκ τῆς τακτικῆς μισθοδοσίας τῶν στρατιωτῶν ἐκρέματο ἢ εἰρήνη τῆς χώρας.

Ὅποια ἦτο ἡ στενοχωρία κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας τῆς ζωῆς τοῦ Καποδιστρίου φαίνεται ἐκ τῶν ἐπιστολῶν του. Ἐν ὑπομνήματι πρὸς τὴν συνδιάσκεψιν τοῦ Λονδίνου ἀπὸ 24 Αὐγούστου 1831 λέγει· “Τὸ ταμεῖον περιέχει μόνον 30 ἕως 40,000 φράγκων, ὁ στρατὸς δὲν ἔλαβεν εἰσέτι τὸν μισθόν του καὶ οἱ μισθοὶ τῶν πολιτικῶν ὑπαλλήλων καθυστεροῦνται ἀπὸ τριμήνου „.

Αἱ πρὸς ἰδιώτας, ἰδίᾳ τὸν Ἐϋνάρδον, ἐπιστολαί του εἶνε ἔτι μᾶλλον ζοφεραί. Ἀλλ' αἱ ἐκκλήσεις του ἤχουν εἰς ὧτα μὴ ἀκουόντων· ὅτε δὲ τέλος ἡ συνδιάσκεψις τοῦ Λονδίνου ἔδωκε τὰς πρὸς ἀποστολὴν ἐνὸς ἑκατομμυρίου διαταγὰς, τὸ τετραετὲς ὑπὲρ πατρίδος καθημερινὸν μαρτύριον τοῦ ἐξόχου ἀνδρὸς εἶχεν ἤδη τερματισθῇ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000051186

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

